

УДК 316.75 (091)

Г. В. Афенченко, кандидат соціологічних наук, доцент, Харківська державна академія культури, м. Харків

Н. В. Шумлянська, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

АНОМИЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Розглядається явище аномії в контексті історичних подій, у межах суспільно-наукових досліджень і поглядів авторів художніх творів. Порівнюється визначення аномії й обґрунтовується динамічність процесу формування соціальних норм. Стверджується, що аномія в суспільстві — явище перманентне й регулярне, пов'язане з розширенням і поглибленням спеціалізацій діяльності (розподілом праці). Визначено напрями подолання аномії та виникнення соціальної солідарності.

Ключові слова: *аномія, соціальна солідарність, соціальні норми.*

Г. В. Афенченко, кандидат социологических наук, доцент, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

Н. В. Шумлянская, старший преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

АНОМИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Рассматривается явление аномии в контексте исторических событий, в рамках общественно-научных исследований и воззрений авторов художественных произведений. Проводится сравнение определений аномии и доказывается динамичность процесса формирования социальных норм. Утверждается, что аномия в обществе — явление перманентное и регулярное, связанное с расширением и углублением специализации деятельности (разделением труда). Определены направления преодоления аномии и установления социальной солидарности.

Ключевые слова: *аномия, социальная солидарность, социальные нормы.*

H. V. Afenchenko, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

N. V. Shumlianska, Senior Lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ANOMIE AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON

The article considers the phenomenon of anomie in the context of historical events, as part of social and scientific research and the views of the authors of fiction. The definitions of anomie are compared and the dynamism of the social norms formation is proved. It is alleged that anomie in the society is a permanent and regular phenomenon associated with the expansion and deepening of specialization of activities (a division of labor). The ways to overcome anomie and the establishment of social solidarity are designated.

Key words: *anomie, social solidarity, social norms.*

Перехідні періоди в суспільстві завжди супроводжуються дезорганізацією поведінки і втратою ціннісних орієнтирів. Сучасний стан суспільства характеризують як аномійний. Вивчення процесу зміни соціальних норм підкреслює динаміку подолання аномійних явищ у суспільстві. Розуміння аномії є важливим для подальшого дослідження групової та суспільної поведінки під час управління процесами соціального розвитку й осмислення, теоретичного обґрунтування і прогнозування соціальної реальності й діяльної активності.

Постановка проблеми.

Аномія проявляється в такій соціальній взаємодії, в межах якої чимало індивідів не тільки не діють відповідно до прийнятих норм, але й не прагнуть їх дотримувати, заперечують їх, викидають зі своїх правил життя. Беззаконня не означає відсутність норм, а невиконання приписів, недотримання їх. У такій ситуації соціальні норми існують, закріплені в соціальних інститутах, але їх ніхто не дотримує — виникає ситуація беззаконня, соціальної взаємодії без правил. Спостерігається відсутність будь-яких обмежень для досягнення індивідами особистих цілей.

Безумовно, ідеальна ситуація «війни всіх проти всіх» трапляється нечасто, якщо взагалі виникає. Однак, тимчасове «божевілля розумів» окремих індивідів і груп або більшої частини суспільства є поширеним, являє собою предмет розгляду вчених з різних сфер гуманітарного знання.

Мета статті — порівняти основні ознаки аномійних явищ, які є в релігійних джерелах, працях з філософії і художньої літератури, а також уточнити розуміння аномії в теоретичній соціології для визначення напрямів подолання аномійного стану суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У теологічному розумінні беззаконня — це дії проти волі Всевишнього, порушення його заповідей і велінь. Беззаконня чинять як індивіди, так і маси людей. Така поведінка призводить до злочинів, розбещення, катастроф, соціальних, військових конфліктів, проявляється насамперед як порушення номоса, Закону Божого. Чим би не було викликане порушення закону, але Бог завжди суворо карає винних. «И увидел Господь, что велико развращение человеков на земле, и что все мысли и помышления сердца их были зло во всякое время. И раскаялся Господь, что создал человека на земле, и воскорбел в сердце Своем. И сказал Господь: истреблю с лица земли человеков да скотов и гадов и птиц небесных истреблю; ибо Я раскаялся, что создал их» (Быт. 6, 5–7).

Про грішників у Новому Завіті говорить апостол Петро: «... которые идут вслед скверных похотей плоти, презирают начальства,

дерзки, своевольны и не страшатся злословить высших... Они получают возмездие за беззаконие» (2 Пет. 2, 10–13). Поняття беззаконня й гріха ототожнюються в апостола Іоанна: «Всякий, делающий грех, делает и беззаконие; и грех есть беззаконие» (1 Іоан. 3, 4).

На думку науковця В. А. Бачиніна, в темі беззаконня немає принципів відмінностей значеннєвих, ціннісних або нормативних спрямувань між старозавітним і новозавітним підходами. Дійсно, можна простежити однозначний осуд усіх форм беззаконня в житті людей. Таким чином, у будь-якій взаємодії людей завжди наявна третя сторона (Всевишній), а також заповіді — заходи відповідності дій і думок людей [2].

Беззаконня суперечить Закону Божому. Беззаконними, згідно з християнською енциклопедією, визнано такі дії, як: опір волі Бога (Нав. 22:20; Ис. 13:11), порушення богослужбових приписів (Лев. 26:1–39), зневага законів ритуальної чистоти (Лев 17:16), перекручення правосуддя (Втор. 19:16; у Синод. пер. — «свідок несправедливий»), завдання шкоди близькому (Быт. 50:17; у Синод. пер. — «провина й гріх»).

Гріх найчастіше розглядається як роздирання душі людської, тобто індивідуальні переживання внаслідок гріхопадіння (Быт. 3), ворожнечу проти Бога (Рим. 8:7) і злочин проти Його закону (1 Іоан. 3:4).

Саме завдяки закону людина розуміє, що є гріхом. Розуміння зумовлює покаєння, щире відкидання гріха й прагнення не порушувати, не грішити надалі. «*Законом познается грех*» (Рим. 3:20).

Надамо філософського пояснення необхідності соціального порядку.

«Левіафан» посідає значне місце у філософському осмисленні природи людини й суспільства, оскільки Т. Гоббс висунув твердження про «природне право» людини, його божественну суть «Я є». У критичних працях релігійних і політичних діячів донині розглядається судження Гоббса про те, що в людській природі, суспільстві за певних умов існує «війна всіх проти всіх». Таку ситуацію можна порівняти зі жвавим нерегульованим перехрестям, де водії й пішоходи, рухаючись кожний у своєму напрямку, «з'ясовують» у «пробці», хто першим повинен його перетинати.

Тому Гоббс пов'язує встановлення порядку з виконанням своїх функцій державою, аналогією чого є «Левіафан». Біблійне чудовисько сприймається як щось стороннє, третя сила, яка перебуває на сторожі загальних для всіх інтересів. Дійсно, поява інспектора служби регулювання руху обмежує волю окремих індивідів. Але відразу виникає свобода пересування для кожного учасника. З одного боку,

цей «Левіафан» як символ сильної державної влади жорстко регламентує волевиявлення громадян. Проте, з іншого, таке обмеження зумовлює розширення свободи дій.

Парадокс явищ упорядкування дій і підвищення їх ефективності не спотворює розуміння природи людини, але дозволяє забезпечитися під час суспільних катастроф. Вороже ставлення громадян один до одного виникає в ті періоди, коли порядок порушено, немає державної влади, наприклад, у часи смути, революції і громадянських війн. Кожен захищає свої інтереси, зважає тільки на власні сили й позбавлений підтримки держави. Зіткнення й боротьба індивідуальних інтересів не є породженням грішної природи людини. Т. Гоббс розглядає це як природний стан. Жорстокість під час захисту своїх інтересів може бути гріхом, але тільки порушення закону робить її злочином.

Однак, що робити, якщо змінилися умови руху по проїзній частині: конструкція автомобілів, якість проїзної частини або кількість учасників руху тощо? Водії й пішоходи змушені, пристосовуючись до нових умов, порушувати застарілі правила. Егоїстичні прагнення й насильство замінюють права, зникають поняття добра і зла. Як у байці «Вовк і ягня» І. А. Крилова: «Ти винен уже отим, що дуже хочу їсти».

У своїх працях Т. Гоббс досліджує причини й перемогу англійської революції, успіхи Олівера Кромвелля, а після його смерті — реставрацію монархії. Він стверджує, що в такі періоди, коли люди змушені діяти відповідно до свого інстинкту самозбереження, знову починається «війна всіх проти всіх». Тому відбувається занепад економіки, науки, виробництва, торгівлі, мистецтва, землеробства, мореплавання. У людини виникає невпевненість не тільки в майбутньому, але й у сьогоденні. Вона не може сподіватися на майбутнє, її життя «...есть вечный страх и постоянная опасность насильственной смерти, и жизнь человека одинока, бедна, беспросветна, тупа и кратковременна» [3, с. 96].

Згідно з Т. Гоббсом, за будь-якої форми правління (монархії, олігархії або демократії) повинна існувати сильна державна влада. Безумовно, якщо влада вчасно припиняє будь-яку релігійну, політичну діяльність, вона послабляє державу. Але влада — це люди, котрі теж можуть сумніватися в доцільності підтримування застарілих правил. Наявний парадокс управління в суспільстві — люди добровільно відмовляються від звичного соціального порядку. Настають хаос, занепад, потрібен «новий Левіафан» для встановлення ладу в умовах, що змінилися.

Багато хто сприйняв положення праці Т. Гоббса так: джерело закону — у верховній владі держави.

Заклики до зміни громадського ладу трапляються в історії з очевидною періодичністю. Однак саме період сумніву у встановленому порядку речей і прагнення його знищити зумовлюють найпотужніші релігійні й філософські течії. У праці «Соціалізм як явище світової історії» І. Шафаревич стверджує: «Соціалізм — это один из аспектов стремления человечества к самоуничтожению, к Ничто, а именно — его проявление в области организации общества» [4, с. 367].

І. Шафаревич вказує на філолофсько-культурну складову соціалістичних ідей, що проявляється в ставленні до громадського ладу, — знищенні системи суспільних відносин. «Понимание социализма как одного из проявлений стремления человечества к самоуничтожению делает понятной его враждебность индивидуальности, стремление уничтожить те силы, которые поддерживают, укрепляют человеческую личность: религию, культуру, семью, индивидуальную собственность» [4, с. 367].

Науковець описує, в якій формі буде створена нова вертикальна структура відносин, яка ґрунтується на означених вище принципах. «С этим согласуется стремление низвести человека на уровень детали государственного механизма, доказать, что человек реально существует лишь как проявление неиндивидуальных сил — производства или классовых интересов» [4, с. 367]. Таким чином, знову маємо справу з явищем обмеження волі індивіда. «При таком подходе мы наталкиваемся на поразительное явление: социализм (по крайней мере, на первый взгляд) оказывается вопиющим, кричащим противоречием! Исходя из критики окружающего общества, обвиняя его в несправедливости, неравенстве, отсутствии свободы, социализм, в своих наиболее последовательных системах, провозглашает несравненно большую несправедливость, неравенство и рабство!» — зазначає дослідник [4, с. 8]. Можливо, згодом нові соціальні норми «пом'якшуються», виникають адаптивні механізми, а новий порядок стає звичним і сприймається як такий, що існує вічно.

Сміхова культура й карнавальні свята — спроби подолання застарілих соціальних норм. Тому карнавал також є анонімним явищем.

У праці «Творчість Франсуа Рабле і народна культура середньовіччя й Відродження» М. Бахтін описує народні свята як руйнування прийнятого світу й створення на нетривалий час світу «навпаки, навиворіт» [5]. Відмінність народних карнавалів від офіційних державних свят полягає в тому, що вони «заперечували» символічні форми, правила й церемонії. Насамперед, це стосувалося ієрархічних порядків, співвідпорядкованості людей, звичних соціальних позицій. Сміхова культура демонструє наявні відносини як неважливі, піддає

їх не просто індивідуальному сумніву, а гіпертрофованому порівнянню напоказ у вигляді карикатури, пародії, буфонади. Фізіологічні потреби, прості плотські бажання притаманні, як виявляється кожній людині, тому змінюються авторитети, втрачають сакральність державні діячі й церковні ієрархи.

Така народна творчість у західній культурі виконує компенсаторні функції: висміює протиріччя в суспільстві, знижує соціальну напруженість, дозволяє уникати кровопролитних соціальних потрясінь, стає внутрішнім стимулом розвитку влади. При цьому підкреслюється єдність вельмож і простолюдинів, висоти духу й плотських задоволень, кругообігу «верху і низу», циклічності природних явищ та суспільних рухів.

Розглянемо художнє втілення аномії.

Панорамний опис аномійного суспільства наявний у сучасно-го португальського письменника Ж. Самараго в романі «Сліпота». Раптова втрата зору у фізичному змісті вводить у суспільство хаос. Імовірно, такі образи співвідносяться з вавилонським стовпотворінням. Спочатку одиничні ситуації безладдя, незграбні вчинки окремих людей, які невдовзі швидко поширюються. Потім — інстинктивна поведінка влади, що намагається зберегти залишки порядку й саму себе, прискорює втрату суспільством ознак цивілізації: люди втрачають людське обличчя заради виживання. Раптом на останній стадії деградації відбувається диво — люди починають прозрівати, відкривається нова епоха життя.

Автор буденним чином описує апокаліпсис і наприкінці пояснює те, що трапилося, вустами головного героя: «Я думаю, ми не осліпли, а були й залишаємося сліпими. Сліпими, які бачать. Сліпі, які бачать, не бачачи» [6, с. 68]. Наскільки просто суспільство без культурних норм і слабких соціальних інститутів перетворюється на сукупність індивідів, що ведуть гоббсівську «війну всіх проти всіх».

Соціологічне розуміння аномії є дещо іншим.

Соціологія розглядає норми соціальні. Соціальність означає взаємодію індивідів, а норма — належну або статистично домінуючу форму дії. Термін «норма» має латинське походження. *Norma*, [nosco] — 1) косинець (*anguli ad normam respondententes Vtr*); 2) норма, початок, що керує, правило (*n. rationis, juris C; n. loquendi H*); *Normalis normalis*, е [norma] — побудований по косій, прямій. *Normo* [norma] — відмірювати по косинцю або по виску [7, с. 675–676].

Соціологи переважно звертають увагу на те, що норма — це кероване начало, правило, те, що регулює соціальну взаємодію. З одного боку, перше значення слова «норма» — еталон виміру, тобто несе

певний орієнтир або зразок для порівняння. Його не обов'язково наслідувати. З іншого боку, значення як керівного начала. При цьому, немає чіткого зобов'язання: «відмірювати» або «пізнавати, випробовувати». Можна розуміти «керівне начало, правило», як «точку відліку» для формування судження або дії, а «раціональне правило» може розглядатися радше як модель, шлях до рішення про дію з урахуванням якихось умов.

Звідки виникають соціальні норми? Чи є це Закон Божий, право, дане нам від природи, або правило має рукотворне походження?

Косинець або висок стосуються будівельних робіт. Коли необхідно перевірити вертикальність будови, спускається висок або прикладається косинець. Визначається ступінь відповідності не штучному зразку, а природному ідеалу.

Якщо цю ситуацію застосувати до людей, то сам процес взаємодії між ними є підтвердженням правила поведінки, його запереченням, або пошуком оптимальної норми. Закономірне запитання: що є критерієм оптимальності? Різні умови, різноманіття цінностей, різні уявлення індивідів становлять безліч варіантів. Проте правило звичайно виникає й успішно застосовується, його навчають, його знання є умовою соціалізації в суспільстві, а кращі стають культурними досягненнями.

Припустимо, що кожний, хто взаємодіє, має свою мету (вимушено поставлену необхідністю функціонування) і вибирає таку траєкторію руху, щоб досягти її з мінімальними зусиллями й максимальним ефектом. Тобто в нього вже є критерій оцінювання. Умоглядні або реальні випадки зіткнення індивідів корегують умови взаємодії, формуючи правила такої взаємодії. Тому можна стверджувати, що норми взаємодії виробляються в процесі самої взаємодії.

Наскільки індивіди усвідомлюють мету, чи діють вони по шаблонах поведінки, як розуміється ефект, чи прагнуть дійсного розвитку, — усе це є припущеннями, якими в багатьох випадках можна знехтувати.

У взаємодії двох індивідів важливі не тільки їх участь, але й можливість участі безлічі індивідів, усього співтовариства. Звідси соціальні норми, що виникли й поширені, забезпечують збереження, цілісність суспільства.

Наскільки важливі для збереження суспільства є соціальні норми, свідчить дослідження явища аномії.

Аномійний стан суспільства різні вікові групи населення переживають по-різному. Сфери ураження світосприйняття, їх ступінь і наслідки дій, які переживають абсолютно по-різному.

Поняття аномії в соціологію ввів Е Дюркгейм (1893 р.) у працях «О разделении общественного труда» (1883), «Самоубийства» (1887), «Правила социологического метода» (1895), «Элементарные формы религиозной жизни» (1915).

Більші політичні суспільства можуть перебувати в рівновазі (мати правила, що задовольняють усіх членів суспільства й дотримувати суспільного порядку) тільки завдяки спеціалізації занять. Розподіл праці, на думку Дюркгейма, — одне із головних джерел суспільної солідарності, тобто громадського порядку. Він полягає не тільки в тому, що збільшується продуктивність розмежованих видів функціональної діяльності, але й у тому, що робить їх солідарними. Дюркгейм погоджується з О. Контом щодо того, що розподіл праці не є суто економічним явищем. Якщо розглядати всю сукупність різноманітних дій людей, не обмежуючи їх тільки матеріальними відносинами, то розподіл праці — «найістотніша умова громадського життя». Хоча Дюркгейм і наводить приклади зі сфери проведення, ймовірно, слід розглядати розподіл не праці, а діяльності стосовно збереження громадського порядку [8].

Два види суспільної солідарності — органічна й механічна — засвідчують динаміку процесів розподілу діяльності в суспільстві.

Органічна солідарність поширюється як співробітництво індивідів, кооперація між учасниками спільної діяльності. Вона виникає в разі визнання кожного незалежним, автономним індивідом, у якого є свої ресурси, мета і він відповідає за результат. Відносини між ними регулюються правом і контрактом, вони можливі й ефективні за умови освоєння чогось нового, простору невідомого, при якому суспільство є таким, що розбудовується вишир, по горизонталі.

Розширення розподілу діяльності має свої обмеження — воно загрожує цілісності суспільства, функціонуванню як єдиного механізму. Твердження Дюркгейма про те, що щільність членів суспільства сама є причиною розподілу праці, свідчить про максимальні межі або недостатність такого розширення. Необхідна механічна солідарність, якій відповідає репресивне право, де порушення соціального зв'язку карається як злочин.

Механічна солідарність затребувана, коли окремі індивіди або групи розглядаються як члени суспільства, а в їхній діяльності повинні бути дотримані інтереси всього суспільства. Суспільство зберігає цілісність, коли держава від імені всіх формує механізми керованості індивідами, вибудовуючи вертикальні ієрархії. Дюркгейм наводить аналогію з біологічним організмом, де кожен орган виконує свої функції, так зберігається цілісність загального.

Коли розподіл діяльності не має на меті солідарності, то, на думку Дюркгейма, органи суспільства перебувають у стані аномії. Це випадки, коли між ними немає взаємодії або вона надто обмежена.

Висновки.

Аномія в суспільстві — явище перманентне й регулярне, пов'язане з розширенням і поглибленням спеціалізацій діяльності (розподілом праці).

Соціальна солідарність означає громадський порядок. Якщо під час взаємодії виникає соціальна норма, можна стверджувати про наявність певного порядку. Солідарність утворюється протягом деякого періоду часу й розповсюджується від взаємодії двох індивідів до груп та суспільства в цілому.

Соціальна норма визнається більшістю в суспільстві, й люди дотримуються її. Розширення сфер докладання зусиль індивідами спричиняє не тільки розвиток спеціалізацій діяльності окремих індивідів, але й непорозуміння зі сторони більшості (перший випадок аномії, згідно з Дюркгеймом).

Коли дедалі більша кількість людей сумнівається або заперечує старі норми, а нові норми не виникають, суспільна солідарність не формується, проявляється другий випадок аномії за Дюркгеймом. Для подолання необхідна комунікація в найрізноманітніших її формах у сфері як органічної, так і механічної солідарності.

Перспективним є не спостереження за руйнуванням соціального порядку і стражданням людей в умовах безнормності, а дослідження процесів того, як виникає, формується і коригується відповідність системи розподілу суспільної праці (діяльності) й умов життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Библия.
2. Бачинин В. А. Беззаконие (аномия) как культурно-исторический феномен / В. А. Бачинин // Политика и Общество. — 2005. — № 7 — С. 4–9.
3. Гоббс Т. Сочинения в 2 т. Т. 2. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Т. Гоббс. — М. : Мысль, 1991. — 731 с. : ил. — (Философ. наследие).
4. Шафаревич И. Р. Социализм как явление мировой истории / И. Р. Шафаревич // Есть ли у России будущее? : Публицистика. — М. : Сов. писатель, 1991. — 560 с.
5. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. — 2-е изд. — М. : Худож. лит. 1990. — 543 с.
6. Самараго Ж. Слепота / Ж. Самараго. — М. : Эксмо, 2008. — 68 с.
7. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь, Изд. 2-е, перераб. и доп. / И. Х. Дворецкий — М. : — «Русский язык», 1976. — 1096 с.
8. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Пер. с фр. и послесловие А. Б. Гофмана. / Э. Дюркгейм. — М. : Наука, 1990. — 575 с.

References

1. Bibliya.
2. Bachinin V. A. Bezzakoniye (anomiya) kak kulturno-istoricheskii fenomen / V. A. Bachinin // Politika i Obshchestvo. — 2005. — № 7 — S. 4–9.
3. Hobbes Thomas. Sochineniya v 2 t. T. 2. Levafan, ili Materiya, forma i vlast gosudarstva tserkovnogo i grazhdanskogo / T. Hobbes. — M. : Mysl, 1991. — 731 s. : il. — (Filosof. naslediyе).
4. Shafarevich I. R. Sotsializm kak yavleniye mirovoy istorii / I. R. Shafarevich // Est li u Rossii budushcheye? : Publitsistika. — M. : Sov. pisatel, 1991. — 560 s.
5. Bakhtin M. M. Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kultura srednevekovia i Renessansa / M. M. Bakhtin. — 2-e izd. — M. : Khudozh. lit. 1990. — 543 s.
6. Saramago, José de Sousa. Slepota / J. de S. Saramago. — M. : Eksmo, 2008. — 68 s.
7. Dvoretzkiy I. Kh. Latinsko-russkiy slovar / I. Kh. Dvoretzkiy. — Izd. 2-e, pererab. i dop. — M. : — «Russkiy yazyk», 1976. — 1096 s.
8. Durkheim David Émile. O razdelenii obshchestvennogo truda. Metod sotsiologii / D. É. Durkheim. — Per. s fr. i poslesloviye A. B. Gofmana. — M. : Nauka, 1990. — 575 s.

UDC 316.75 (091)

ANOMIE AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON

H. V. Afenchenko, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

N. V. Shumlianska, Senior Lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
agv2005@ukr.net

The aim of this paper is to compare the major definitions of anomie phenomenon that are presented in the sources of theology, philosophy and literature, as well as to clarify the understanding of anomie in theoretical sociology, to determine the areas of overcoming anomie in society.

Research Methodology. Seven works of the world literature on this subject were considered.

The results. Social norm should be seen not as imposed or required arising from nowhere, but as a result of making the rules of interaction between individuals. It causes common social standards that provide safety, integrity of the society. It is alleged that anomie in the society is a permanent and regular phenomenon associated with the expansion and deepening of specialization of activities (a division of labor). The first type of anomie was the survival of the community that intervened in the expansion of species (spheres). The second type of anomie occurred in the process of fixing new types of division of labor (work) in the functioning of social institutions. Solidarity as social order is produced over a period of time and involves interaction between two individuals and groups of society as a whole.

Novelty. An attempt is made to show the permanence and constancy of anomie phenomenon, its objective character, in contrast to the position when anomie has traditionally been seen as an exceptional phenomenon.

The practical significance. Sociologists and culturologists will be able to find information that can help formulate the aims and objectives of anomie in the society more precisely.

Key words: *anomie, social solidarity, social norms.*

Надійшла до редколегії 10.03.2015 р.